

Gezocht: maatschappelijke vernieuwers.
Gevonden: de ondernemer; de burger en de professional; het gezin.

Deze brochure beschrijft de rode draad die loopt door deze drie publicaties, op zoek naar maatschappelijke vernieuwers.

Het drieluik is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA. De drie delen bevatten interviews met ondernemers, burgers en professionals en gezinnen die in onze ogen maatschappelijke vernieuwers zijn. De ondernemers laten het belang van innovatie voor de maatschappij zien. De burgers en professionals zijn een voorbeeld van initiatief van onderop. De gezinnen tonen hoe het nieuwe gezin waarden overdraagt.

Het WI voor het CDA wil dat de overheid ruimte geeft aan ideeën en initiatieven die leven in de samenleving. Omgekeerd laten de publicaties ook zien dat ideeën van het WI gedragen worden door de samenleving. De geïnterviewden zijn mensen die vooroplopen, en die dat doen omdat ze gepassioneerd zijn, als ondernemer, als burger, als professional of als ouder. Ze vormen een maatschappelijke voorhoede. Dit drieluik willen die mensen in beeld brengen.

Gezocht:
maatschappelijke vernieuwers

Gevonden:
de ondernemer; de burger en de professional; het gezin

Gezocht:
maatschappelijke vernieuwers

Gevonden:
de ondernemer; de burger en de
professional; het gezin

Inspiratie en innovatie: met vertrouwen de toekomst tegemoet

We leven in een boeiende tijd. Boeiend omdat er veel verandert. Het is nog maar kort geleden dat boeken met pen en papier werden geschreven, manuscripten bij typistes werden ingediend, die de teksten met typemachines verwerkten. Tikfouten werden met plakband of lak hersteld. Met een beetje pech moest de pagina zelfs helemaal worden overgetypt. Het is nog niet zo lang geleden dat een reis naar een vakantiebestemming hooguit werd opgeluisterd met de radio. Van dvd's, ebooks, mp-3's of wifi had nog niemand gehoord. Ontwikkelingen gaan razendsnel. Vooral de ict-revolutie zorgt voor een mateloze dynamiek. We leven ook in een spannende tijd. De wereld wordt kleiner. Mensen corresponderen op grote afstand met elkaar. Ze confereren en spreken elkaar bijna kosteloos via de computer. Informatie waar men vroeger stad en land, dorps- en rijksbibliotheek voor moest aflopen, is nu in een handomdraai beschikbaar. Maar aan de ander kant is er het gevoel dat er onbeheersbare vragen op ons afkomen.

Een wereldomvattend probleem als de vervuiling van de atmosfeer zorgt voor hogere temperaturen, met op termijn dramatische effecten voor de Poolkap, de zeespiegel en voor laag gelegen landen. Fossiele energiebronnen worden schaars: met name olie en gas. De energieprijzen staan daardoor onder druk evenals de zekerheid dat er straks nog gas uit de leidingen komt. Voor ondernemingen die veel energie gebruiken, is dat nu al een enorme kostenpost. Voor huishoudens niet minder. Prijsstijgingen zetten ondernemingen

in bijvoorbeeld de glastuinbouw onder druk. Mensen met weinig koopkracht, voelen het aan den lijve als een land als Venezuela de olietraan wat aandraait of als Iran met een boycot dreigt.

Tot de grote uitdagingen van morgen en overmorgen horen ook de demografische veranderingen. Op de gezondheidszorg zal een enorm beroep worden gedaan. De kosten zullen toenemen, de behoefte aan verplegend en verzorgend personeel zal in een rap tempo oplopen, terwijl patiënten tegelijkertijd koopkrachtiger, mondiger en dus veeleisender worden. Met minder mensen zal ondertussen veel en beter werk moeten worden verzet. Zullen we nog genoeg handen aan het bed hebben? Zal de zorg doelmatig genoeg zijn? Of krijgen we een tweedeling, waarbij de rijkere hun medische hulp over de grens gaan kopen? Niet alleen in de gezondheidszorg zal er sprake zijn van een krappe arbeidsmarkt. Dat geldt ook voor het onderwijs, de politie en voor het bedrijfsleven. En dat op een arbeidsmarkt waarop de kennis van vandaag morgen ook nog eens uit de tijd is. Meer en meer gaat gelden dat mensen zich regelmatig moeten bijscholen en dat elke beetje talent een kans krijgt.

Innovatie is een sleutelwoord bij het oppakken van deze maatschappelijke problemen. Nieuwe energiebronnen en -dragers zijn nodig. Als de economische groei straks niet meer kan komen van extra arbeidsaanbod is er nog wel de mogelijkheid om de productiviteit te verhogen. Ook daarbij is

innovatie het scharnierpunt. Die innovatie is nog eens extra nodig in de collectief gefinancierde sectoren. Deskundigen spreken van het Baumol effect in de zorg en in het onderwijs. De ontwikkeling van de productiviteit en efficiency zou hier achterblijven, omdat veel werk arbeidsintensief is en niet zomaar is te vervangen door apparatuur en door technieken. Die achterblijvende productiviteit betekent echter wel dat een telkens groter deel van het geld dat ons land verdient naar zorg en onderwijs toe moet. Wie dit gebrek aan ontwikkeling voegt bij de arbeidskrapte die we ook hier verwachten, is het duidelijk dat er heel snel iets moet gebeuren. Innovaties zijn ook hier nodig.

Maar vooral inspiratie. Dat is niet zelden een vergeten element van de arbeidsproductiviteit. En dat is vreemd. Temeer omdat harde economische cijfers aantonen dat instellingen waarin mensen met plezier werken vele, vele malen productiever zijn dan strak en vooral steriel georganiseerde instellingen.

In dat verband blijkt ook het belang van gezinnen. Innovatie vindt plaats in een buitengewoon dynamische omgeving. Dat stelt hoge eisen aan mensen, en ook aan gezinnen. Juist gezinnen kunnen in een dynamische omgeving een bron van stabiliteit zijn. In gezinnen worden waarden overgedragen. Waarden als betrouwbaarheid, eerlijkheid en het hebben van respect voor anderen. Zo institutionaliseren waarden zich.

Waarden vormen een rode draad door dit drieluik. Zowel in de markt, als in de non-profit sector als in gezinnen wordt waarde toegevoegd. Maatschappelijke waarde. Deze waarden worden gedragen door mensen. Gepassioneerde, gedreven, maar ook hele gewone mensen. Dat maakt onze samenleving waardevol.

Innoverende bedrijven die waarde toevoegen...

Over innovatie en inspiratie is door het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA de afgelopen jaren het nodige geschreven. *Vernieuwen met ambitie* is één van de rapporten die daarover verscheen. Met het nummer *Beroeps(z)eer* zette Christen Democratische Verkenningen de noodzaak van geïnspireerde instellingen en professionals op de kaart. Over duurzaamheid en innovatie verschenen studies die door-

braken bepleiten in het denken over de verhouding tussen economie en milieubehoud. Het is zinvol om nog eens een paar hoofdpunten aan te stippen.

In de studie *Vernieuwen met ambitie* heeft het WI voor het CDA ervoor gepleit om een aantal mentale vooringenomenheden te doorbreken. Ten eerste de idee dat ondernemerschap en 'de markt' op zijn best neutrale aangelegenheden zouden zijn. Op zijn best, want neutraal is nog een betrekkelijk positieve aanduiding. Veel mensen zien in de markt niet meer dan een ruimte waarin een prijsmechanisme zijn werk doet en in ondernemerschap niet meer dan de ambitie om geld te verdienen. Dominant is het winstmotief. Als het er echt op aankomt staat dat motief los van elk idealisme. De dominee legt het af tegen de koopman. Der Mensch ist was er isst. Als er al een moraal is dan komt die van buiten. Zij komt niet van binnenuit en moet dus worden opgelegd. Zo beperken heffingen en regels de schade die bedrijvigheid aan het milieu toebrengt. Het verbod winst te maken moet op zijn beurt de zorg beschermen tegen het grote geld. Het WI voor het CDA zette daar een andere benadering tegenover. Het wees erop dat ondernemers vaak slagen als zij toegevoegde waarde weten te creëren. Als zij de samenleving vooruit helpen met hun innovaties. Niet voor niets maken zorginstellingen, gebruik van de medische apparatuur van bedrijven als Philips of Siemens. Niet voor niets gebruiken scholen internettoepassingen. Niet voor niets zijn de opsporingsactiviteiten van de politie gediend met DNA-testen. Innovatie voegt waarde toe: niet alleen in de markt, maar ook in domeinen die van oudsher het predikaat van de 'collectieve sector' hebben meegekregen. Dankzij innovaties uit de marktsector functioneren maatschappelijke instellingen beter, wordt de zorg toegankelijker en verbeterd het onderwijs. Ondernemerschap voegt waarde toe, ook buiten het domein van markt.

... in de markten van de toekomst...

In de tweede plaats benadrukte het WI voor het CDA dat de uitdagingen van morgen en overmorgen wel degelijk ook veel kansen bieden. Innovatie en ondernemerschap weten mouwen te passen aan problemen die we in het dagelijkse leven ervaren. De paperclip was een uitvinding die mensen van een simpel gemak voorzag: het bij elkaar houden van

papier. Deze uitvinding was een schot in de roos, omdat het mensen van een ongemak afhielp. Om het simpel te zeggen: markten ontstaan daar waar problemen liggen. Daarom creëert de opwarming van de aarde een enorme behoefte aan schone energie. Daar ligt een markt van de toekomst. De vergrijzing zet de gezondheidszorg onder druk. Tegelijkertijd groeit de behoefte aan zorg op maat, aan snelle diagnostiek en een doelmatige behandeling. Ook hier is sprake van een groeisector. De dynamische arbeidsmarkt zorgt voor meer behoefte aan om-, her- en bijscholing. Ook bij scholing en herscholing tekent zich een markt af. De schaarste aan personeel die er aankomt, vraagt om organisaties die menskracht weten te vervangen of combineren met kapitaal (technologie: diagnoses op afstand, onderwijs via de computer, opsporing via DNA-profielen of via camera's). Ook logistiek en procesmanagement zijn groeimarkten. Ondernemingen die daarop weten in te spelen, creëren toegevoegde waarde. Zij helpen een samenleving vooruit. Voorwaarde is natuurlijk wel dat zij de kans krijgen. Voorwaarde is dat zij niet door verouderde stelsels of systemen, door bureaucratie of simpelweg door regels die vroeger functioneel waren - maar nu in de weg zitten - worden bekneld en gehinderd.

... en Nederland zo een concurrentievoordeel geven

In de derde plaats heeft het WI voor het CDA willen aangeven dat het land dat juist hier voorop weet te lopen kansrijk is. Het gaat - zo stelden we immers - om groeimarkten van de toekomst. Het land dat weet in te spelen op de onstuitbare behoefte aan schone energie, aan energiezuinige producten, aan innovatieve zorgconcepten en medische apparatuur, aan moderne onderwijsmethoden (afstands-onderwijs) of aan grondstoffen die olie kunnen vervangen (bijvoorbeeld biobrandstoffen) krijgt een voorsprong op andere landen. Waar problemen zijn ontstaan markten. Waar markten ontstaan, is er de mogelijkheid expertise op te bouwen om die vervolgens te exporteren en te verzilveren. Daarom is Nederland groot geworden in de weg- en waterbouw, in de baggerindustrie, in het watermanagement. Van de nood onder de zeespiegel te leven is simpelweg een deugd gemaakt. Een deugd die zich vertaalt in innovatie. In ondernemerschap en in een comparatief voordeel. Nieuwe uitdagingen en problemen bieden nieuwe kansen. McKinsey

heeft er niet voor niets op gewezen dat de *captains of industry* in deze wereld in duurzaamheid, in transport, in energie en in de zorg de groeimarkten van de toekomst zagen. Het land dat de condities creëert voor innovatie in deze gebieden krijgt al snel een voorsprong op andere landen.

Dat vraagt om structuren die nieuwe initiatieven mogelijk maken...

In de vierde plaats is er in *Vernieuwen met ambitie* en in *Beroeps(z)eer* op gewezen dat de overheid er verstandig aan doet om de zorg, van het (hoger) onderwijs zo in te richten dat er ruimte komt voor nieuwe initiatieven. Er ruimte komt voor de professional. Voor inspiratie. Daarom is het persoonsgebonden budget in de zorg zo belangrijk. Mensen krijgen de mogelijkheid om zelf te bepalen hoe het zorgaanbod eruit ziet. Zo konden Thomashuizen ontstaan voor gehandicapte kinderen. Huizen die veel beter tegemoet kwamen aan de wensen van de gehandicapte en de ouders. Niet het dienstrooster bepaalt dan wanneer een kind naar buiten kan en mag, maar de ouders zelf. Daarom is het scheiden van wonen en zorg in de AWBZ zo belangrijk. De vergoeding van de zorgkosten en de eventuele huurtoeslag stellen ouderen dan in staat om zelf te bepalen hoe zij willen wonen, hoeveel geld zij voor woon-zorgcomplexen over hebben (inclusief hun huurtoeslag) en welke zorg zij willen. Zorg en huisvesting op maat is het resultaat. De tijd van verpleeginrichtingen met kamertjes van 3 bij 3 vierkante meter of van kamers voor meer dan twee personen zal dan snel voorbij zijn. De stelselherziening in de curesector laat inmiddels zien dat het ruimte geven aan de professional en aan innovatie loont. Ziekenhuizen en artsen maken de patiënt meer en meer tot koning. Wachtlijsten verminderen en de medische hulp wordt professioneler. Door structuren te herijken, mensen meer macht te geven en een top down denken in te ruilen voor een benadering 'van onderop', kan de overheid bijdragen aan meer inspiratie, aan een cultuur van innovatie, vernieuwing en aan klantgerichtheid. Non-profitorganisaties ontberen de tegenkracht van aandeelhouders. Het management geniet daardoor een relatief sterke positie en dat kan maar al te snel leiden tot een interne bureaucratie, tot stagnatie en verzet tegen innovatie. Door de afnemers meer regie in handen te geven, door hen te laten functioneren in een omgeving met marktprikkels,

door transparantie te verlangen rond doelstellingen van deze organisaties en rond hun prestaties kan die beperking worden ondervangen. Een klimaat van innovatie en gerichtheid op de afnemer kan ontstaan.

Nieuwe initiatieven moeten dus een kans krijgen. Dat kan door in het onderwijs stichtingsnormen voor nieuwe scholen te verlagen. Het vergroten van de transparantie en het verbeteren van de verantwoording aan ouders en leerlingen/studenten kan daarbij ook helpen. Ouders en leerlingen krijgen dan bijvoorbeeld meer zicht op manier waarop scholen omgaan hun didactiek: kiezen scholen voor het nieuwe leren, met veel zelfstandigheid voor leerlingen of juist voor een meer traditionele, klassikale aanpak? De situatie die we nu kennen is in elk geval onbevredigend: wijd vertakte instellingen, ontstaan door opeenvolgende fusies, bepalen in besloten kring welk type onderwijs hele generaties van jongeren krijgen. Voor studenten en vakleraren is er geen ontkomen aan. De innovatieretoriek kan echter niet verhullen dat bijna alle echte alternatieven en dus de competitie is uitgeschakeld. Door het vergroten van de transparantie, door 'markten' open te breken en door het reputatiemechanisme rond resultaten en de aanwending van middelen te laten werken, is weerwerk te bieden tegen de sluipende verstarring en bureaucratisering rond managementlagen.

We zagen al dat in de zorg het persoonsgebonden budget vooruit helpt. Ruimte voor nieuwe toetreders is ook om andere redenen van belang. Zij dagen bestaande ziekenhuizen en zorginstellingen uit om hun organisatie te verbeteren en zorg op maat te bieden. Regels moeten daarbij niet in de weg zitten.

... en om een transitiebeleid dat nieuwe producten concurrerend maakt

Nieuwe initiatiefnemers kan de overheid ook een kans geven door actief mee te werken aan het ontstaan van nieuwe markten. Van markten die overwegingen van duurzaamheid (en sociale overwegingen) integreren in hun ondernemingsstrategie. De overheid kan daarvoor voorwaarden scheppen. In de studies Partners in duurzaamheid en Keuzes voor duurzaamheid stond het WI voor het CDA daarbij stil. Het kwam tot de conclusie dat schone producten - of het nu

gaat om elektrische tandenborstels of om auto's/autobussen die (ook) rijden op waterstof - aanvankelijk vaak duurder zijn dan de vervuilende alternatieven. Dat komt omdat nieuwe technieken in het begin vaak nog prijzig zijn. Grondstoffen (waterstof, of zonne-energie) zijn soms nog duur. Maar de hoge kosten worden ook verklaard door de beperkte schaal waarop producten aan het begin van een cyclus worden afgezet. Naarmate er bijvoorbeeld meer schone auto's gemaakt worden, daalt de prijs vaak. Dat is simpelweg een kwestie van volume. De markt voor schone producten komt vaak traag op gang. Aanloopkosten zijn hoog, en de oude markt laat zich niet zomaar wegdringen. Zoals aangegeven: dan is overheidsbeleid nuttig en nodig. Aanknopend bij de oude vuistregel dat de vervuiler betaalt, is het zinvol om aanvankelijk te werken met prijsprikkels. Via heffingen en subsidies is het mogelijk om een level playing field te maken. Naarmate het nieuwe, schone product gemakkelijker ter beschikking komt en zich heeft bewezen, doet de overheid er goed aan om met normen en regels te gaan werken. De prijs kan vanwege het volume-effect naar beneden, de bekendheid neemt toe. Prijsprikkels zijn dan niet meer nodig. Via normen kan dan afgedwongen worden dat de vervuiling verdwijnt. Dat kan ertoe leiden dat er een dwingende bepaling komt dat tegen 2015 in ons land emissievrij gereden moet worden. Op die manier dwong Californië ooit de katalysator af en dwingt het nu autofabrikanten min of meer emissievrije auto's te gaan maken. Door een intelligente combinatie en volgtijdelijkheid van overheidsinstrumenten kan de overheid dus bijdragen aan het ontstaan van nieuwe markten. Dat is een kwestie van gericht en subtiel transitiebeleid. Gericht want de ene markt is de ander niet. Kijken we nogmaals naar het schoner rijden, dan valt bijvoorbeeld te constateren dat we er met prijsprikkels, gevolgd door een duidelijke normstelling nog niet zijn. Er zullen simpelweg stations moeten zijn waar waterstof gekocht kan worden. In Duitsland is men bezig die te bouwen. Nederland heeft daar nog een inhaalslag te maken. Om de infrastructuur voor de transitie te realiseren, valt te overwegen om bij het verstrekken van vergunningen aan pomphouders te eisen dat men binnen een bepaalde periode ook waterstof aanbiedt. Zonder een dergelijke aanbod is het natuurlijk zinloos om het gebruik van schone auto's aan te moedigen.

Innovatieve mensen aan het woord

Om deze en andere beleidslijnen kracht bij te zetten en om kritische kanttekeningen uit te lokken, heeft het WI voor het CDA ondernemende mensen zelf aan het woord willen laten. De uitkomst is een drieluik van boekjes waarin innovatieve mensen hun bevindingen op een rij zetten. Het gaat dan om a) ondernemers die vanuit de marktsector opereren en via innovatieve producten daadwerkelijk waarde weten toe te voegen aan onze samenleving. Het gaat b) om mensen die in de non-profit sfeer hun beroepseer vorm geven door nieuwe initiatieven te ontwikkelen. Het gaat c) om gezinnen die in een moderne tijd invulling geven aan de opvoeding van hun kinderen. Waar lopen zij tegen aan? Wat verwachten zij van de overheid? Waar zien zij hun kansen liggen? Waar ligt de toegevoegde waarden van nieuwe initiatieven?

Gemeenschappelijk hebben de drie boekjes dat zij voorbeelden naar voren halen van mensen (ondernemers, burgers, professionals en ouders) die het wààr maken. Dat doen ze niet omdat ze dat gevraagd is te doen, maar omdat ze daar zelf toe gedreven worden. Omdat ze een gat in de markt zien, omdat ze een maatschappelijk knelpunt willen oplossen, omdat ze hun kinderen op een moderne manier waarden en normen willen meegeven. De veranderingen zijn niet opgelegd, maar komen van onderop. Daarvan biedt onze samenleving natuurlijk vele voorbeelden. Enkele zijn er uitgelicht in dit drieluik. We lopen in deze inleiding de belangrijkste lessen langs:

Duurzaamheid

Rond duurzaamheid biedt het drieluik mooie illustratie van ondernemingszin en doorzettingsvermogen. Met brandstofcellen kan waterstof de brandstof van de toekomst worden. De bijdrage aan een duurzame toekomst is groot. Dat is zeker zo als minder gebruik gemaakt hoeft te worden van fossiele brandstoffen om de waterstof te maken. Of als de CO₂ die daarbij vrijkomt, kan worden afgevangen en opgeslagen. Maar de prijs is nog altijd hoog, vanwege een gebrek aan volume. Dat is een probleem waar verschillende bedrijven tegen aan lopen. Dat geldt voor Nedstack met zijn brandstofcellen en voor e-Traction met zijn alternatieve aandrijving van vervoersvoertuigen. Dat laatste levert een

fluisterbus op die niet alleen minder lawaai maakt maar ook nog eens een vermindering van het jaarlijks brandstofgebruik van 30.000 liter per bus.

Doelstelling van Nedstack is om de prijs van brandstofcellen elk jaar te halveren. In 2010 ligt de prijs dan rond de 50 euro. Prijsconcurrentie met benzinemotoren is dan mogelijk. Of duurzaam wonen: met een reductie van het energieverbruik met maar liefst gemiddeld 30% per huishouden. Bij de schone bussen is het prijsverschil nog 80.000 euro in vergelijking met een gewone passagiersbus. Als er meer geproduceerd zou worden, wordt dat verschil ca. 20.000 euro. Met de bespaarde liters brandstof is de schone bus al snel voordeliger.

Maar de eerste investering blijft nog steeds relatief hoog. De ondernemers pleiten daarom voor prijsmaatregelen om tot een level playing field te komen. Nu stopt de overheid geld in de onderzoeksfase, terwijl dat geld met name ook nodig is in de fase die daarop volgt: bij de eerste stappen op de commerciële markt. Dat subsidies en startkapitaal van overheidswege (SenterNovem en de gemeente Rotterdam) in die beginfase kunnen werken, blijkt uit het voorbeeld van de Happy Shrimp Farm: garnalenteelt op de Maasvlakte, waarbij gebruik wordt gemaakt van de restwarmte van energiebedrijf E.on Benelux. Het is een alternatief voor de teelt in de kustgebieden van Zuid-Amerika en Azië, met ernstige bedreigingen voor de ecosystemen.

Zo kunnen rivaliserende producten worden gecreëerd en markten worden opengebroken. De overheid kan daaraan ook een bijdrage leveren door zelf - als opdrachtgever - te kiezen voor schone auto's en bussen of nog doortastender: door normen te stellen. Gewezen is al op Californië, waar Schwarzenegger heeft geëist dat in 2010 een bepaald percentage van de verkochte auto's emissieloos moet zijn. Maar die normen zijn pas te stellen als de alternatieven ook echt beschikbaar zijn. Daaraan ontbreekt het soms: 'ook niet onbelangrijk: er moeten tankstations komen. De beperking van de waterstof zit vooral in de brandstofinfrastructuur'. Dat geldt voor het autoverkeer, het geldt ook voor het duurzaam wonen. Waterstof moet voor een betaalbare prijs naar de huizen gebracht kunnen worden. De prijs moet daarom omlaag: door verdere technologische verbeteringen, door

een groter volume in de markt en door de infrastructuur aan te passen.

Niet onbelangrijk is verder het advies om het subsidiebeleid inzichtelijk te maken. Ondernemers wijzen erop dat niet duidelijk is of en in welke gevallen subsidies mogelijk zijn. Opvallend is verder de constatering dat de kennis op departementen van nieuwe en kansrijke initiatieven vaak tekort schiet. Men loopt achter feiten aan en doet onnodig onderzoek naar praktijken die al functioneren. Dringend wordt geadviseerd om regels tijdig aan te passen. 'Er is geen orgaan dat terugkoppelt (vanuit de ervaringen van ondernemers zelf) en regels en structuren verandert als dat nodig is. 'Als je een bepaalde regelgeving doorvoert, heb je ook de verantwoordelijkheid te nemen om die regels aan te passen. De maatschappij verandert immers voortdurend en snel ook.', zo tekenen we op uit de mond van de initiatiefnemers van GreenWheels.

Zorg

In de zorg komen veel nieuwe initiatieven van de grond. Er vindt veel specialisatie plaats. Diagnoses via MRI-scans, oogscans voor suikerpatiënten met netvliescontrole via internet en onderzoek naar baarmoederhalskanker met behulp van thuishtesten. De gevolgen zijn verstrekkend. Wachttijsten nemen af. De kosten dalen snel. De diagnostiek is goed. De preventieve zorg krijgt een impuls. De mogelijkheden voor het opbouwen van expertise en voor het exporteren van kennis, kunde en producten nemen toe. Stuk voor stuk komen ondernemende artsen aan het woord die bijdragen aan zorg op maat, met minder bureaucratie, een snellere hulp, minder onzekerheid en spannende maanden waarin op de uitslag gewacht moet worden. Dat is de winst die ondernemingszin in de zorg oplevert.

De aanbevelingen aan het adres van de overheid zijn eenduidig: schep ruimte voor zelfstandige behandelcentra en zorg dat er prikkels zijn tot specialisatie. Vergroot daarom het B-segment in het zorgstelsel zodat verzekeraars belang krijgen bij het ontdekken van prijsverschillen en bij nieuwe initiatieven. Ontbureaucratisering zal dan echt lonen. Het voorbeeld van de MRI-scan geeft helder aan waar onnodig kosten gaan zitten. Ziekenhuizen schaffen ieder voor zich

dure scans aan, die in veel gevallen onderbenut blijven. Kopen zij de dienst in bij een gespecialiseerd centrum dat de apparatuur volcontinue gebruikt, dan drukt dat de kosten, zorgt het voor een versnelling van de diagnostiek en vermindert het wachttijden aanzienlijk.

Schaf onnodige regels af. Want het is toch vreemd dat zorgverzekeraars de oogscans bij opticiens niet mogen vergoeden, omdat oogscreening een medische verrichting is die alleen mag worden uitgevoerd door medische instituten of als het een zogenaamd CTG/ZAio-tarief heeft. Eenzelfde oogscan voor diabetes kost bij de opticien om de hoek 40 euro, en in het ziekenhuis meer dan 120 euro. De uitslag is via EyeCheck binnen een week bekend. Normaal gesproken was dit negen maanden...

Met het nieuwe zorgstelsel zijn de bakens in deze richting verzet. Het komt erop aan om deze koers vol te houden en de zorgverbetering verder te verzilveren. Bij de zorgverzekering komt de vernieuwing overigens ook bij patiënten vandaan. Door zich collectief te verzekeren vormen patiëntengroepen een machtsblok dat bij verzekeraars en aanbieders specifiek op hun toegesneden zorg kan verzekeren. Op die manier wordt de gezondheidszorg weer iets van de mensen.

Niet alleen in de cure is sprake van innovatie. In de AWBZ, de volksverzekering voor langdurige gezondheidszorg, werkt het persoonsgebonden budget als katalysator. Thomashuizen en zorgboerderijen zijn mogelijk doordat patiënten zelf een budget hebben waarmee ze hun zorg inkopen. Het geeft mensen daadwerkelijke keuzevrijheid en houdt de andere aanbieders scherp.

Landbouw

Inspirerende voorbeelden van vernieuwing zijn te vinden in de landbouwsector. De Gesloten Kas is resultaat van die innovatie. Overtollige warmte die de kas in de zomer opslaat, wordt in de winter voor verwarming van de kas gebruikt. De controle over de temperatuur, luchtvochtigheid en CO₂. De resultaten liegen er niet om: de productie neemt met 20% toe. Het fossiele energiegebruik daalt met maar liefst 50% per eenheid product. Pesticiden zijn nauwelijks meer nodig en irrigatiewater wordt hergebruikt. Daar komt bij

dat de kas energieproducerend is: naastgelegen kassen of gebouwen kunnen ermee worden verwarmd.

De innovatie is geen overbodige luxe. De tuinbouw neemt tien procent van het aardgasverbruik in ons land voor haar rekening. De kosten van aardgas nemen toe, terwijl de vervuiling moet worden teruggedrongen.

Toch kwam en komt de innovatie niet zonder slag of stoot tot stand. In de aanloopfase kwam er uiteindelijk subsidie los van SenterNovem, van het ministerie van LNV en van het Productschap Tuinbouw. Commerciële toepassingen beginnen van de grond te komen, maar de investeringskosten zijn ook hier hoog. Aanbeveling in de richting van de overheid is om het draagvlak voor financiële ondersteuning te verbreden en mensen die de potentiële marktwaarde van initiatieven op waarde weten te schatten in te schakelen. Bij die marktwaarde moet worden meegenomen dat bij innovaties verschillende vliegen in een klap geslagen kunnen worden: winst voor het milieu, een betere productie en mogelijkheden van expertise-ontwikkeling en van export. Zeker nu het volstrekt helder en onomstreden is dat de combinatie van duurzaamheid en landbouw een groeisector zal zijn (al was het maar vanwege gasprijzen die zullen stijgen). De Gesloten Kas is van toekomstgerichte innovatie een goede illustratie.

Dat expertise op het gebied van water en landbouw daadwerkelijk tot export kan leiden, moge ook blijken uit de expertise die in ons land wordt ontwikkeld op het gebied van zoutwaterlandbouw. Ook hier geldt: waar zich problemen voordoen, ontstaan potentiële markten. In dit geval gaat het om verzilte bodems die weer gebruikt kunnen worden, bijvoorbeeld voor biomassa en om het uitsparen van het schaarse zoete water. De suggestie die in dit verband wordt gedaan in de richting van de overheid om met een getrappt subsidiesysteem te gaan werken, is zeker het overwegen waard. Subsidies worden afhankelijk gesteld van het succes in vorige fasen van de innovatiecyclus.

Onderwijs

Met het zomernummer *Beroeps(z)eer* van Christen Democratische Verkenningen is succesvol aandacht gevraagd

voor de inspiratie en motivatie van de professionals in non-profitinstellingen. Leerkrachten, verpleegkundigen, artsen, maatschappelijk werkers: zij vragen ruimte van de overheid om hun eigen ideeën, ambities en ervaringen om te zetten in daden. Zij vragen om erkenning van hun professionaliteit en expertise.

In het drieluik komt duidelijk naar voren dat ook derden en zelfs commerciële instellingen zich willen inzetten voor geïnspireerd onderwijs. De IMC-weekendschool heeft inmiddels acht vestigingen. Leerlingen met een achterstandsproblematiek krijgen er extra lessen, verzorgd door honderden gastdocenten. Het project is privaat gefinancierd. In drie jaar volgen leerlingen circa 15 vakken, leren zij presenteren, informatie zoeken en college volgen. De weekendscholen bieden aanvullend onderwijs. De initiatiefnemers vragen in het drieluik om middelen van de overheid. Interessant is in dat opzicht de vraag of het niet mogelijk moet worden voor scholen om middelen voor achterstandsgelden (bijvoorbeeld dat voor schakelklassen) te investeren in deze weekendscholen. Indirecte subsidiëring kan dan plaatsvinden.

Dat ruimte bieden en vertrouwen geven de beroepseer van professionals kan verstevigen blijkt wel uit de inzet van docenten en projectleiders van het Prismacollege De Ronde. Leerlingen met een speciale indicatie (concentratieproblemen, dyslexie, autisme of ADHD) krijgen hier speciaal op hen toegesneden onderwijs met veel sport. Evidence based onderwijs, want de school heeft het curriculum afgestemd op de eigen ervaringen met deze leerlingen. Het is een voorbeeld van de positieve effecten die voortvloeien uit deregulering en autonomievergroting bij scholen. De ruimte die ontstaat appelleert aan de inspiratie van professionals. Dat blijkt ook uit de reacties van docenten op het vmbo. Zij hebben de afgelopen jaren meer ruimte gekregen voor praktijkgericht onderwijs. Afstand is genomen van een te theoretisch vmbo en de resultaten zijn ernaar. Het onderwijs is contextrijk geworden. Leerlingen en leerkrachten kunnen hun talenten en belangstelling beter kwijt. Een beter aanknopingspunt voor het boeken van resultaten is er nauwelijks te vinden.

Initiatieven in buurten en wijken

Dat vernieuwingen in de samenleving van onderop komen laten wijkinitiatieven zien. De VanHarteresto's zijn restaurants in buurten waar mensen wonen met een smalle beurs en waar de sociale binding zwak is. De eettafel doet dienst als een buitengewoon effectief bindmiddel. De initiatiefnemers zijn gesponsord door fondsen, instellingen en bedrijven en ondersteund door een Comité van Aanbeveling met mensen die een stevige reputatie hebben (zoals oud-minister-president Van Agt). Het doel is het bestrijden van sociaal isolement. De bezoekers hebben in de regel geen financiële problemen, maar wel zijn de sociale contacten karig. De restaurants slaan voor hen de brug naar de ander. 'Overheid is mooi. Ik geloof in de overheid en de democratie, maar de overheid moet ons hooguit de kans geven en de ruimte', zo stelt Beekers. Hij is samen met De Mililano initiatiefnemer van dit project.

Sociale samenhang ontstaat doordat mensen oog voor elkaar hebben, elkaar niet laten vallen als het een keer tegenzit of als men teleurgesteld is. De overheid kan daar maar in beperkte mate aan bijdragen. Ze kan randvoorwaarden bieden. De sociale cohesie als zodanig kan ze niet organiseren. Dat doen mensen zelf. In de meest pure en vooral prille vorm gebeurt dat in het gezin.

Gezinnen

Het derde deel van het drieluik gaat over gezinnen. Anders dan ondernemers en professionals, is gezinslid-zijn geen beroep of professie. Het informele en relationele aspect domineert in gezinnen. Affectie voert de boventoon en kleurt het gedrag in. Maar gezinnen functioneren altijd midden in een samenleving. In een samenleving die dynamisch is en hoge eisen stelt. In de interviews komt dit ook naar voren, en dat biedt een interessant perspectief op onze maatschappij. In de eerste twee delen van het drieluik ging het over 'ruimte geven' als remedie tegen het beroepszeer van professionals en om innovatie te bevorderen. Het mooie is dat gezinnen die ruimte al lang genomen hebben. Niet gehinderd of aangespoord door regels zijn de verhoudingen binnen gezinnen meegegroeid met de ontwikkelingen in de maatschappij. Het beeld van het gezin als iets ouderwets, is achterhaald. Sterker nog: gezinnen blijken te fungeren als intermediair

voor de veranderingen, in de maatschappij en in de economie, al was het maar omdat juist relationele vaardigheden ontzetten belangrijk zijn geworden in onze door communicatie gedomineerde samenleving.

Gezinnen werken bij uitstek aan wat wel menselijk kapitaal wordt genoemd. Menselijk kapitaal ook in de kennissamenleving. Het beeld in het drieluik over gezinnen is dat het nieuwe gezin verrassend goed op deze taak berekend is. Gezinnen zijn niet oubollig. Sterker nog, zij lopen niet zelden vooruit. Zij zijn al jaren geleden begonnen met het maken van een draai. Het gezin is onze samenleving een belangrijk instituut dat de veranderingen in de maatschappij en economie ondersteunt, en mogelijk maakt. In gezinnen leren kinderen om te gaan met veranderingen, leren ze flexibel te zijn, leren ze om verschillende belangen te plaatsen en te hanteer. Ze leren zich in de ander verplaatsen. De verhoudingen zijn niet meer zoals vroeger hiërarchisch, maar meer democratisch. Kinderen hebben inspraak en denken mee. Onderhandelen betekent ook dat men zich moet verplaatsen in het perspectief van de ander. In een gezin wisselen de leden elkaar snel af qua rol en perspectief. De ouder is het ene moment ouder, en het andere moment doet hij of zij een stap terug om het kind zelf de ruimte te geven om iets te leren. In het gezin worden vaardigheden geleerd die voor mens en samenleving van belang zijn: voor normen en waarden, voor sociale cohesie en voor de kenniseconomie. In gezinnen wordt de basis gelegd van het menselijk kapitaal.

Tot slot

Het doet velen in de zorg, maar ook in andere sectoren, zeer dat hun professionaliteit steeds minder ruimte krijgt. Er zijn meer managers gekomen en minder handen aan het bed en leraren voor de klas. De bureaucratie is toegenomen. De behoefte aan minder voeten onder het bureau en meer handen aan het bed is groot. Velen herkennen zich in het beeld van de professional en cliënt die terrein moet prijsgeven ten gunste van de manager. De remedie hiertegen is een overheid die weer verantwoordelijkheid durft te geven aan het veld en de regie neerlegt bij ouders van schoolgaande leerlingen, bij studenten, bij patiënten en bewoners. Niet alles van bovenaf dicteren, maar duidelijke randvoorwaarden creëren en vertrouwen geven aan de mensen die het moeten

doen: dat is het devies. Van georganiseerd wantrouwen naar een verantwoordelijke samenleving. Opvallend genoeg nemen gezinnen hierbij het voortouw. In de beschutte omgeving van het gezin, leren kinderen wat men later nodig heeft om als volwassene zijn steentje bij te kunnen dragen aan de maatschappij.

Uit het drieluik moge duidelijk worden dat de kwaliteit van de samenleving afhangt van geïnspireerde en innoverende mensen, maatschappelijke organisaties en bedrijven en goed functionerende gezinnen. Het drieluik dat het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA presenteert, wil sommige van deze innovatieve en gedreven en mensen aan het woord laten en zich door hen laten inspireren. De politiek doet er goed aan naar hun aanbevelingen te luisteren. Zij koppelen immers gedrevenheid aan ambitie en ambitie aan kennis van zaken.

Ab Klink

Evert Jan van Asselt

De drie delen van het drieluik zijn te bestellen of te downloaden als pdf op www.maatschappelijke-vernieuwers.nl.

Colofon

Publicatie van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA

Wetenschappelijk Instituut voor het CDA
Buitenom 18, Postbus 30453, 2500 GL Den Haag
Telefoon (070) 342 48 72
Fax (070) 392 60 04
Email wi@cda.nl
Internet www.cda.nl/wi

In samenwerking met:

spring associates

Spring Associates,
Stadhouderskade 140, 1074 BA Amsterdam
Telefoon (020) 575 50 20
Fax (020) 672 24 05
Email secretary@spring-associates.nl
Internet www.spring-associates.nl

Tekst: Ab Klink en Evert Jan van Asselt
Opmaak en ontwerp: Nynke Rozemeyer
Drukker: Drukkerij Koenders & Van Steijn

2006 Wetenschappelijk Instituut voor het CDA

ISBN PM 90-74493-43-2

In deze serie verschenen de onderstaande publicaties:

Gezocht: maatschappelijke vernieuwers

Gevonden: de ondernemer ISBN 90-74493-44-0

Gezocht: maatschappelijke vernieuwers

Gevonden: de burger en de professional ISBN 90-74493-46-7

Gezocht: maatschappelijke vernieuwers

Gevonden: het gezin ISBN 90-74493-45-9

Voor meer informatie en contactgegevens van de bedrijven:

www.maatschappelijke-vernieuwers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.